

УДК 338.43.02

Лучків М.П., аспірант ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЯК ОСНОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ**

Одним із головних завдань аграрної політики є створення умов ефективного функціонування агропромислового комплексу з метою повноцінного забезпечення населення продовольством, а промисловості - сільськогосподарською сировиною в обсягах, необхідних для стійкого економічного зростання та соціального розвитку країни. Пріоритетний розвиток агропромислового комплексу як найважливішого гаранта продовольчої безпеки і соціально-економічної стабільності суспільства, передбачає створення умов для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції до рівня, необхідного для задоволення науково обґрунтованих норм харчування.

***Ключові слова:** агропромисловий комплекс, продовольча безпека, самозабезпечення продовольством, сільське господарство, сільськогосподарські угіддя.*

Постановка проблеми. Продовольча безпека на всіх етапах розвитку суспільства була і залишається однією з найважливіших проблем розвитку цивілізованого суспільства. Це проблема національного життєзабезпечення всіх верств населення держави. Без нормального і стабільного розвитку продовольчого комплексу і повного забезпечення всіма продуктами споживання ніяке суспільство існувати не може. Це аксіома, що повинна визначати внутрішню і зовнішню політику держави, її економічну, фінансову, соціальну і науково-технічну стратегію. Якщо у всьому світі відбувається постійне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, то в Україні – зменшення.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями вирішення продовольчої безпеки, а також регіональної політики й ефективності продовольчого сектора займалася потужна когорта вчених-аграрників, серед яких О.І. Гойчук, В.І. Бойко, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші. Проте дослідження проблем продовольчої безпеки, зокрема у нових економічних умовах, не можна вважати вичерпаними.

Останнім часом всі країни світу занепокоєні власною продовольчою безпекою і світу в цілому. Розвинуті країни, як-то США, Японія, країни Європи приділяють постійну увагу проблемам продовольчої стабільності та безпеки. Зміни, що відбуваються в світі, пов'язані з кліматичними катаклізмами,

економічними та політичними змінами, з розвитком біоенергетики напряду відносяться та перетинаються з визначенням продовольчої безпеки.

Агропродовольча політика держав забезпечує ефективний розвиток агропромислового комплексу, який в свою чергу є основою продовольчого забезпечення потреб населення [4].

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності розвитку АПК як основи забезпечення продовольчої безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Одним із основним питань сучасного розвитку України є забезпечення її національної безпеки, а у ракурсі розв'язання цієї проблеми стоїть питання забезпечення продовольчої безпеки як складової, що гарантує добробут населення, а також сталий характер розвитку суспільства, що пов'язаний з усіма напрямками як внутрішньої, так і зовнішньої діяльності держави.

Як відомо з трактування Продовольчої і сільськогосподарської організації ФАО — світової організації, що опікується сільським господарством і продовольством, визначено ще у 1996 році: «продовольча безпека забезпечена у тому випадку, коли всі особи в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до безпечного й повноцінного продовольства, достатнього, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби і переваги, які необхідні для активного та здорового життя.

Продовольчу безпеку слід розглядати через призму наступних складових. По-перше, забезпечення продовольчої безпеки тієї чи іншої країни, а також її регіонів пов'язано з гарантованим стійким і достатнім рівнем виробництва продовольства, що у повному обсязі забезпечує запити її населення. По-друге, продовольча безпека може бути досягнута лише тоді, коли гарантовані фізичні та економічні умови при доступі до продовольства. По-третє, з метою досягнення продовольчої безпеки продукція сільськогосподарського виробництва повинна стабільно й у достатній кількості поставлятися як на регіональні, так і світові ринки. І останнім елементом продовольчої безпеки є забезпечення населення доброякісним продовольством, що не наносить шкоди його здоров'ю [5].

Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і в наявності коштів для їх імпорту в необхідних обсягах за умов мінімальної потенційної вразливості продовольчого забезпечення населення в разі виникнення ускладнень з імпортом продовольства (відсутність валюти, зростання цін, ембарго тощо) [4].

Самозабезпечення продовольством означає задоволення потреби в ньому, насамперед шляхом внутрішніх постачань при мінімальній залежності від зовнішніх чинників. На ефективність реалізації концепції самозабезпечення впливає ряд факторів, що важливо враховувати в процесі формування як регіональної, так і національної політики. Серед них — можливість використання технологій, що збільшують урожай, вплив на сільське господарство соціальних потрясінь і політичної нестабільності, а також різних форм деградації навколишнього середовища.

Проблема харчової безпеки у світі не нова, адже ще у 1996 році продовольча та сільськогосподарська організація ООН висунула мету щодо скорочення на половину до 2015 року чисельності населення, що голодує.

Причин зниження рівня продовольчого забезпечення й стрімкого зростання цін на нього визначено кілька [3]:

по-перше, це зміна клімату, яка дедалі частіше проявляється у збільшенні кількості ураганів, посух, злив, циклонів і вітрів, виверження вулканів. Очевидно, що такі зміни у кліматі спричиняють посилення споживання обмежених і не відновлювальних ресурсів планети й насамперед природних джерел енергії;

по-друге, невпинне, протягом двох останніх років, зростання цін на нафту та, відповідно, нафтопродукти, які є важливим складовим ресурсом для сільськогосподарського виробництва, призвело до підвищення світових цін на продовольство;

по-третє, невідповідність принципів міжнародної сільськогосподарської політики продовольчим вимогам сьогодення призводить не до збільшення заходів державної підтримки сільського господарства у країн, що розвиваються, до рівня розвинутих, а, навпаки, до суттєвого їх обмеження згідно з вимогами СОТ, внаслідок чого гальмується і не стимулюється державами внутрішній розвиток сільськогосподарського фактора у багатьох країнах;

по-четверте, зростання світового сукупного попиту на харчі нерозривно пов'язане зі збільшенням чисельності населення планети. За період із 1975 року чисельність населення світу зросла з 4,1 млрд. осіб до 6,1 млрд. у 2000 році із загальною позитивною тенденцією зростання до 7,2 млрд. уже у 2015 році.

Збільшення населення супроводжується зростаючим дефіцитом сільськогосподарських угідь. Якщо врахувати використання земель для міського і промислового будівництва, кількість землі, що залишається для сільськогосподарського виробництва, зменшується порівняно із сумарними запасами земель сільськогосподарського призначення. Тільки за останні 20 років понад 50% орних земель перетворилися на сучасні урбанізовані поселення [2]. Відповідно зменшується кількість сільськогосподарських угідь в розрахунку на одну людину (табл. 1).

Таблиця 1

Світові сільськогосподарські угіддя в розрахунку на 1 людину

Роки	Населення світу, млрд. чол.	Сільськогосподарські угіддя, млрд. га	Відношення с.-г. угідь в розрахунку на 1 людину, га/люд.
1950	2,5	1,3	0,5
1975	4	1,4	0,4
2000	6	1,5	0,3
2020	7,5	1,5	0,2

Джерело: Vereinte Nationen, Bayer Crop Science

Зростання кількості населення негативно позначається на сільськогосподарських територіях, скорочує їхню продуктивність або навіть узагалі виводить з обігу. Оскільки площа орних земель на душу населення скорочується, дедалі більше країн опиняються перед загрозою неможливості самозабезпечення продуктами [4].

Рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі. За даними ФАО - сільськогосподарської організації ООН - критично небезпечним вважається рівень споживання продовольства у половинному обсязі від науково обґрунтованих раціональних нормативів. Насамперед це стосується м'яса і риби, а також яєць, молочних продуктів, плодово-ягідної продукції та винограду. Рівень споживання продуктів харчування з розрахунку на душу населення наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

Стан продовольчої безпеки в Україні

Показники, одиниця виміру	Порогові показники	Фактичні показники		Стан по порогових показниках
		I пів. 2007	I пів. 2008	
Продовольча безпека				
Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	не менше 2,5	2,94	2,94	безпечна зона
Споживання (за рік/особа):				
- м'яса та м'ясопродуктів, кг	не менше 83	58,8	61,2	небезпечна зона
- риби та рибопродуктів, кг	не менше 20	25,2	27,6	безпечна зона
- молока та молочних продуктів, кг	не менше 380	256,8	255,6	небезпечна зона
- яєць, шт	не менше 290	228,0	228,0	небезпечна зона
- цукру, кг	не менше 38	39,6	43,2	безпечна зона
- картоплі, кг	не менше 124	94	95	небезпечна зона
- овочів та баштанних, кг	не менше 161	72,0	73,0	небезпечна зона
- фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино), кг	не менше 90	48,0	50,4	небезпечна зона
- олія та інші рослинні жири	не менше 13	20,4	20,4	безпечна зона
- хлібу та хлібопродуктів, кг	не менше 101	121,2	122,4	безпечна зона
Виробництво зерна на одну особу за рік, тонн	не менше 0,8	0,63	0,63	небезпечна зона

Департамент економічної стратегії Міністерства економіки України
(Держкомстат України)

Аналіз динаміки споживання основних продуктів харчування показує, що з метою забезпечення продовольчої безпеки слід визначити рівень (міру) ефективності виробництва кожного продукту, розробити економічну стратегію її досягнення на основі динаміки попиту і ринкової кон'юнктури. При цьому головною метою розвитку економічного зростання буде задоволення попиту населення на основі підвищення ефективності власного виробництва, основною умовою досягнення даної мети — наявність необхідних ресурсів для забезпечення потреб виробництва сільськогосподарської сировини.

Внаслідок кризової ситуації в сільському господарстві в більшості регіонів країни склалися умови, що вимагають цілеспрямованих заходів щодо поліпшення рівня задоволення потреб населення, обумовлену оптимальним використанням ресурсного потенціалу, створення економічних умов функціонування вітчизняних товаровиробників з метою підвищити рівень споживання до необхідних соціальних стандартів [6].

Проблема продовольчого забезпечення населення і продовольчої безпеки залежить не лише від фізичної потреби у продовольстві різних груп населення, а й від рівня їхньої платоспроможності. Це негативно відбивається на вітчизняному аграрному виробництві, оскільки попит на його продукцію падає і воно не одержує необхідних коштів для модернізації та розширеного відтворення. Водночас при зменшенні обсягів і підвищенні цін на продукцію вітчизняного виробництва зростає продовольчий імпорт. Згідно світових критеріїв продовольчої безпеки країни, гранично-критичне значення імпорту не повинно перевищувати 30 %. У протилежному випадку це означатиме втрату продовольчої незалежності та безпеки держави.

Фундаментальною основою розв'язання національної продовольчої безпеки та продовольчої незалежності нашої держави має бути стабільний розвиток агропромислового комплексу і постійне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів. Проте необхідно відзначити, що за роки соціально-економічних перетворень і здійснюваної ринкової трансформації виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів з кожним роком зменшується, а продовольче забезпечення населення знизлося до критично небезпечної межі.

В агропромисловому комплексі, від розвитку якого залежить продовольча безпека країни, сконцентровані не тільки виробництво продукції рослинництва та тваринництва, а й її переробка, зберігання, реалізація. Кожний з цих підкомплексів має свою технологію, техніку, систему менеджменту та маркетингу. Отже, рівень розвитку сільськогосподарського виробництва та його економічна ефективність визначаються складною сукупністю факторів, які впливають на ступінь продовольчої безпеки окремих регіонів.

Висновки. Продовольча безпека є одним із важливих аспектів економічної політики, яка спрямована на забезпечення стабільного виробництва основних продуктів харчування, доступності їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва та надходження до імпорту.

Найбільше потреба в продовольстві зростає в країнах, що розвиваються. Це є звичайно реакцією на збільшення населення цих країн, також підвищення їх життєвого рівня, що в свою чергу призводить до покращення харчових балансів, дотримання норм харчування людини.

Головним завданням людства при вирішенні продовольчих проблеми є забезпечення населення кожної країни і світу в цілому достатньою кількістю продовольства. Це можна здійснити лише за рахунок формування сталого розвинутого сільського господарства, яке здатне нарощувати обсяги виробництва продукції більш швидкими темпами, ніж відбувається зростання населення світу. Це дасть змогу ліквідувати нестачу продукції в тих регіонах світу, де вона спостерігається.

Література

1. Держкомстат України
2. Вірний В. Продовольча криза і шанс України/ В. Вірний // День. - №80.
3. Кваша С.М., Синьокий О.М. Вплив світової продовольчої кризи на формування державної стратегії розвитку АПК/ С.М. Кваша, О.М. Синьокий // Економіка АПК.-2008.-№8.- С. 60-67.
4. Передерій Н.О. Продовольча безпека країн світу та розвиток біоенергетики / Н.О. Передерій// Інноваційна економіка.- 2008.- №4.- С. 25-28.
5. Суперсон В.І. Продовольча безпека України та деякі аспекти її формування в сучасних умовах/ В.І. Суперсон// Економіка АПК.- 2008.- №12.- С. 13-18.
6. Ульянченко О.В. Залежність продовольчої безпеки країни від забезпеченості аграрної сфери ресурсами/ О.В. Ульянченко// Агросвіт.- 2007.- №9.- С. 4-8.

Summary

Luchkiv M.P.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj*

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR AS BASIS OF ENSURING FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

One of the main objectives of agricultural policy is to create conditions for effective functioning of agriculture sector the aim of which is to fulfill the population with food, and industry - with agricultural raw materials in the quantities needed for sustainable economic growth and social development. Priority development of agricultural sector as the most important guarantor of food security and socio-economic stability of the given society involves creating conditions for increasing agricultural production to the level required to meet reasonable scientific nutrition norms.

The keywords are: *agrocultural sector, food security, self-securing of food, agriculture, agricultural lands.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2010